

SUMMATIV VA FORMATIV BAHOLASH ASOSLARI

Zamonaviy ta'lim tizimida baholash faqatgina o'quvchilar bilimni tekshirish yoki ularni saralash vositasi sifatida emas, balki ta'lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiluvchi strategik pedagogik mexanizm sifatida talqin etiladi. Hozirgi yondashuvga ko'ra, baholash o'quvchining "qayerga yetgani"ni emas, balki uning "qanday rivojlanayotgani"ni aniqlashga qaratiladi. Shu bois umumiy o'rta ta'lim muassasalarida baholash tizimi o'qitish jarayoni bilan uzviy integratsiyalashgan bo'lishi lozim. Ayniqsa, formativ (shakllantiruvchi) va summativ (yakuniy) baholashning ilmiy asoslangan va muvozanatli tashkil etilishi ta'lim samaradorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Maktab rahbari uchun esa baholash tizimi pedagogik jarayonni tahlil qilish, boshqarish va takomillashtirishning muhim boshqaruv instrumentidir.

Formativ baholash — bu o'quv jarayoni davomida muntazam ravishda amalga oshiriladigan, o'quvchining o'rganish jarayonini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan baholash turi hisoblanadi. Uning asosiy vazifasi ball qo'yish emas, balki o'quvchining bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan ma'lumotni aniqlash va taqdim etishdir. Formativ baholash jarayonida o'qituvchi o'quvchining kuchli va rivojlantirilishi lozim bo'lgan jihatlarni aniqlaydi hamda o'z vaqtida sifatli fikr-mulohaza (feedback) orqali ta'lim jarayonini moslashtiradi. Dars jarayonida qo'llaniladigan qisqa savollar, mini-testlar, refleksiya mashqlari, "chiqish bileti", o'zaro baholash va o'z-o'zini baholash usullari formativ baholashning samarali vositalari hisoblanadi. Ushbu yondashuv o'quvchida xatoni rivojlanish manbai sifatida qabul qilish madaniyatini shakllantiradi.

Formativ baholashning metodologik asosini uzluksizlik, shaffoflik, rivojlantiruvchanlik va individual yondashuv tamoyillari tashkil etadi. Bu jarayonda xatoni aniqlash emas, balki uni tahlil qilish va bartaraf etish yo'llarini ko'rsatish ustuvor hisoblanadi. Masalan, ona tili yoki adabiyot darsida o'quvchi yozgan inshoga faqat ball qo'yish bilan cheklanmay, uning fikr tuzilishi, mantiqiy

izchilligi va til vositalaridan foydalanishi bo'yicha aniq tavsiyalar berilishi formativ baholashning yuqori samaradorligini ta'minlaydi. Maktab rahbarlari ushbu yondashuvni institutsional darajada qo'llab-quvvatlab, pedagoglardan bahoga emas, balki sifatli feedbackga ustuvorlik berishni talab etishlari zarur.

Summativ baholash esa o'quv jarayonining muayyan bosqichi yakunida o'quvchining erishgan o'quv natijalarini aniqlash va hujjatlashtirishga qaratilgan baholash turi hisoblanadi. Chorak, yarim yillik va yillik nazorat ishlari, yakuniy testlar hamda imtihonlar summativ baholashning asosiy shakllari hisoblanadi. Ushbu baholash turi o'quvchining belgilangan o'quv maqsadlariga qay darajada erishganini aniqlash, ta'lim natijalarini rasmiylashtirish va keyingi ta'lim bosqichlari uchun qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Summativ baholashning sifatli tashkil etilishi aniq, adolatli va oldindan belgilangan baholash mezonlariga asoslanishi lozim. Baholash mezonlari o'quvchilar va ota-onalar uchun ochiq bo'lishi, topshiriqlar esa o'quv dasturi va kutilayotgan natijalarga mos kelishi zarur. Zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida summativ baholash faqat faktik bilimlarni emas, balki tahlil qilish, muammoni hal etish, bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash kabi yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalarni ham o'lchashga yo'naltirilmoqda. Bu esa summativ baholashning ta'lim sifatini real aks ettirishini ta'minlaydi.

Formativ va summativ baholash o'zaro qarama-qarshi emas, balki bir-birini to'ldiruvchi yagona baholash tizimining tarkibiy qismlaridir. Formativ baholash o'quvchini summativ baholashga bosqichma-bosqich tayyorlaydi, summativ baholash esa formativ jarayonlarning samaradorligini ko'rsatib beradi. Dars jarayonida muntazam va sifatli feedback olgan o'quvchi yakuniy baholashda o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta oladi. Shu bois maktab rahbari baholash tizimini faqat yakuniy nazoratga yo'naltirmasdan, kundalik rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi mexanizm sifatida tashkil etishi muhim.

Baholash jarayonida sifatli fikr-mulohaza alohida o'rin tutadi. Samarali feedback aniq, tushunarli, rag'batlantiruvchi va rivojlanishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Umumiy va mavhum izohlar o'rniga, aniq faoliyatga bog'langan

tavsiyalar berilishi o‘quvchining o‘z ustida ishlashiga real turtki beradi. Rahbarlar pedagoglarning feedback berish kompetensiyalarini rivojlantirish orqali butun maktab miqyosida baholash madaniyatini yuksaltirishlari mumkin.

Zamonaviy baholash tizimida o‘quvchi portfoliolari muhim ahamiyat kasb etadi. Portfolio o‘quvchining ma’lum davrdagi ishlari, yutuqlari va rivojlanish dinamikasini aks ettiruvchi hujjatlar majmuasidir. Loyihalar, yozma ishlar, taqdimotlar va refleksiya yozuvlari portfolioning asosiy tarkibiy qismlari bo‘lishi mumkin. Ushbu yondashuv o‘quvchining nafaqat yakuniy natijasini, balki rivojlanish jarayonini ham baholash imkonini beradi hamda kompetensiyaga yo‘naltirilgan ta’limni qo‘llab-quvvatlaydi.

Xulosa qilib aytganda, formativ va summativ baholashning uyg‘un va tizimli qo‘llanilishi umumiy o‘rta ta’lim muassasasida sifatli, adolatli va rivojlanishga yo‘naltirilgan ta’lim muhitini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Formativ baholash o‘quvchini rivojlantirsa, summativ baholash erishilgan natijani mustahkamlaydi. Ushbu ikki yondashuvni puxta boshqara olgan maktab rahbari ta’lim sifati va pedagogik jarayon samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Nazorat savollari

1. Formativ baholashning asosiy maqsadi nimadan iborat va u o‘quv jarayoniga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
 2. Summativ baholashning ta’lim sifatin oshirishdagi o‘rni qanday mezonlar orqali ta’minlanadi?
 3. Formativ va summativ baholash o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni misollar orqali tushuntiring.
 4. Sifatli feedback qanday xususiyatlarga ega bo‘lishi kerak va uning pedagogik ahamiyati nimada?
 5. O‘quvchi portfoliolari baholash tizimida qanday vazifani bajaradi va qaysi fanlar uchun ayniqsa samarali?
-
-